

# **o potencijama razgovora**

**aleksandar petrović**

Rodeni kao ljudska bića po svome vrsnom liku, svi smo mi, na ovaj ili onaj način, svjedoci prafenomena govorenja i jezika. Odgojem svlknuti na njegovu upotrebu svagdašnjost, putem sredstava mass-media dovedeni pred hiperproducijsko šabloniranje, bivamo uvučeni ne samo u ležernost snage konvencionalne ispravnosti njegova iskorijestavanja, već i u »samoramljivost« njegova postojanja. Stoga se odlučujemo da propitamo kroz njegov djetalni vid (razgovor) kako snagu iznošenja na vidjelo (manifestatio, sadržaj izgovorenog), tako i prisno biće njegovo (secretum, tajnu jezika). Kulturno-historijski okvir razmatranja nudi nam se iz proučavanja ljudi koji su, prebivajući u njegovoj blizini (lingvisti, kritičari, pisci, psiholozi, sociologzi), postavljali probleme forme (obilježja i vrsta), strukture, funkcije jezika, generativnosti riječi – e da bi ga na taj način pokrili disciplinama (semanтика, fonologija, semiologija, lingvistika) i uspjeli iscrpiti njegovu zagonetnost – svodeći ga, klasifikacijom i kombinatorikom, na peradoksalni pojav procesa komunikativnosti. Zapodjeničem pitanju o razgovoru tako smo doveđeni pred poprište istraživanja najrazličitijih stajališta i neke njihove neodređene širine, pred bespuću (Δ.Π.Ω.Π.Δ.) iz kojega nas može valjano izvesti neki put koji bi dopustio plodonono odgovaranje.

Mi govorimo – to bi nam moglo priopćiti koliko i – mi jesmo na način govorenja. Kakav je to način, odakle on dobiva svoj način, u čemu je njegova uloga i unaprijed svemu: kada i gdje se odlučilo to »da« on jest (esse existentiae) i »što« on jest (ess essentiae)? Razgovjetno sad usmjerišći naš put, složićemo se da je način ili ono »kako« pitanja – izniklo zori povijesnog ljudstva. Zapada pred vidokrug grčkim misliocima, te pitanjem **STO JEST NEŠTO** (**Τί Εστίν**, guid est), karakterizirano stvar istraživanja i slijedeći nit vodilju onoga »što« (grčkim određenjem – usmjerenjem pitanja), kao svojevrsnom interpretacijom, bivamo i mi, suvremenici, njime zahvaćeni. Opstojnost jezika, njegova egzistencija i mogućnost opstanka njegove biti, njegova esencija, po svojoj naravi to račvanje drži u zajedništvu, tendirajući na nešto preko sebe same, e da bi to što u njemu samome »čuči«, skriveno prebiva, iznijelo na vidjelo. Način ili »metoda«, kako se hoće ono govoreno na vidjelo iznijeti, ona je pobuda koja omogućavanjem putovanja (**διότις**) s nečim i po nečemu (**μετά**), dopušta da riječ o govoru progovori, tako da u sebi ponese raspon obuhvatnog, a time usmjeri na očitavanje i rasvjetljenje pretpostavki.

Težnja života da se probije do nekog najdaljeg i najpotpunije izraza, do neke posljednje riječi, koja bi da bistvuje sama po sebi (»da ponese univerzum svih drugih riječi« - B. Miljković) - jest po raspoloženju i ljubavi koja je nosi - φΙΛΩΘΕΩΦΙΑ .

Pitanje koje nam se pruža kao zagonetnost mnogostruktosti razgovaranja, stoga ima za intenciju da pomisli kakav on naprsto jest, ili da filozofira

nja, stoga, ima za intenciju da pomisli kakav on naprsto jest, ili da filozofira. Filozofirati, ljubiti ono mudro, ili tome isto, putem ljubavi sebe ispremještavati do prilagodavanja (  $\delta\mu\sigma\gamma\alpha\tau\eta\delta$  ) i slaganja (  $\delta\mu\sigma\alpha\gamma\eta\delta$  ) u izvornu upućenost na cijelovitost koju mudrost nosi, »za nas« znači krenuti putem predaje (traditija) vodenja razgovora. Pitanja u svrhu razgovora kao konverzacije (sporazuma i nagodbe) rastvarala bi životnost razgovora do zdvojne skepsa i time već u početku zahtijevaju određen, samim usmjerenjem istraživanja, stavak destruktivnosti. Povratno, on valenciju svoje snage izdrživosti može dobiti iz temelja koji ga na destrukciju nagoni.

Uključivanjem u zajedničko pretršanje onoga što se kao sebi jednakovazda ticalo filozofa, kao uspješnost provođenja stvari govorenja, jest dijalog, razgovaranje u smislu διαλεγεσθαι. Tu govor mora odgovarati onome čime su zaokupljeni bitni stavovi razgovora, a to se zbiva na taj način da ono čime je filozofiski susret na putu prema odgovaranju, ne iscrpljuje sebe u uzvratnom izrijeku, već traži približavanje samoj tvari. Približavanje pogodenosti stvari odgovaranja (progovaranja) odvija se u PAŽNJI NA ISPO-STAVLJENOME, rasvjetljrenom mjestu, prema kojem govor uskladjuje svoju odgovorljivost<sup>6</sup>.

To što izlazi van, na vidjelo, a svezano je po svome podrijetlu s onim skrovitim krihom, otkuda izlazi, stvar je mjerje odgovaranja kao UVAŽAVANJA svoje ispravne određenosti ili dosude. Izazivanje te dosude okarakterizirao je Platon kao – *πένος* – ugodaj prepuštanja nečemu i dopuštanja da se njime bude obuzet. Ono prisutno tako se prikuplja za čovjeka da, »imajući riječ«, on stupi na put izvornog uskladjivanja, gdje mu se stvar, do kojeg je stalo, otvara i pušta misljenju da služi jezik. Upravo zbog toga, da bi čovjek na taj način BIO, odnoseći se prema svom sopstvenom biću, kao i bistvenom u svemu što jest, raskrivajući ga i sebi zastirući – on mora »skidanje« jezika na sredstvo saobraćaja i organizacije izvući iz prošječne uporabe ispolnosti otpadaka iz riječi, da bi načao put natrag ka svojim biti.

Grcima je jezik i govor u međusobnoj korespondenciji na takav način egzistirao da on, kao *ΔΟΥΛΟΣ*, živi u prijateljskom i ispomažućem se susjedstvu sa *ΜΟΥΛΙΩΝ*-om, da ono govorenje sadrži zajamčeno bistro izgovorivog, s onu stranu karakteriziranja uvjetnih značenja. Bit riječi kao sabirućivog, zbranosti i pi povijesti (kaže, basme), kao teško odredive i izmičuće se zagonetnosti kazivanja, u ovom je kontekstu porinuta izravno u bezdani i mišljenje iz jezika biva nedilazio nekoj „filozofiji riječi“. Optužbe koje bi bile usmjerenje na »nemetodičnost i irealitet« ili udaljenost od »životu

biske stvarnosti», govore u prilog pomanjkanju snage modernih »filozifija jezika« da poklone povjerenje riječi i jeziku uopće, kao jednoj od osnovnih mogućnosti zasnivanja odnosa prema bitku i jedinstvu bistvenog.

Novija filozofska hermeneutika, začeta sa Schlemacherom, tematizirana snažnije kod Y. von Wertenburga i W. Diltheya, a za čije je usmjereno izgradivanje i fundamentalno pripremanje zaslужan Martin Heidegger, često se u Izvornom obnavljanju grčke misli vraća drevnoj Izreci kaže Parmenidove predskratovske blizine mišljenja i pjeva: »**KOMUDIĆE ĐU MUVOV AČKOVODA**(a ti čuvši pri-povijest njegujes se...). U takvoj neposrednoj blizini V.O.ELV.ΠΟΣΛV; V.O.ELV.i ΠΑΤΕΛV umstvovanje ukida odnos »subjekta izlaganja« i »objekta usvajanja«, te se onkraj »apsolutne« razine raspolaže za izvorni odnos odgovaranja u traženju odnosa jestanja naprsto ( $\Delta\pi\lambda\omega\varsigma$ ), kao i opstanka svega što jest. »Nepristupačni ponor« jezika mita u svojoj impulsivnoj silikovitosti »Schelling), u usmjerenošt na naboje simbola, ukazuje na karakterističan položaj jezika, smješten između svijeta pojavnih stvari i svijeta ideja, posredujući među njima u svojoj bestježinsko lakoći. Borba ( $\mathcal{M}\alpha\chi\gamma$ ) koju jedna nadahnuta ideja (bilo kao estetizirani pojam ili sebe-prepoznatost u svome načelu, kao prauzor ili odvojeni princip) prevodi i ostavlja vladajućeg traga u našem životu, put je POTENCIRANJA unutarnje životnosti ili tvorbeni, prepočitki put. Biti izvorni proizvoditelj, pjesnik – kazuje isto što i putem životna nadahnuća prepoznavati ideju kojom se biva zahvaćen, na taj način da se u jedinstvu s njom sve otvorenje zajedništвуje do opremljenjivanja i sa-moodgajajućeg prosvjetljavanja njome. Iz ovakvog pogledanja na neku unutarnju svrhu jezika, Heidegger i Schelling su došli do stanovišta da je on nešto poput paproze ntekog naroda, a da su pojedinačna bića misilicama i pjesnika ona koja ga ušćuvavaju i bđiju nad izvorom njegova zasnivanja.

U tom užrokovavanju (izvorištu), na kojem se izravno zasniva porijeklo čovjeka, očituje se čud kao karakter poetičkog (sazdajućeg umjeća), gdje ritmična izmjena i preplitanje obuzetosti ( $\pi\alpha\vartheta\sigma$ ) boravišta ( $\dot{\pi}\vartheta\sigma$ ) i djelovanja ( $\pi\rho\acute{\epsilon}\sigma$ ) tvore pečat egzistencije pojedinačnog bića u univerzumu životnog dogadjanja.

Platonovi razgovori Sokrata s mlađeži, koja je željna upućivanja u filozofiju, tako nisu drugo do pjesništvo – koje putem gologa jezika/zbora (*Ὄψιλος λόγος*) oponaša život i djelovanje Sokrata, kao vrsnog uzora filozofa. S obzirom na četrst između kulturno-historijski naznačenog zvaničnog pjesništva i ovoga „filozofijskog pjevanja“, sukob prema snazi i moći onog spjevanog – filozofija kao dijalog – kod Platona, po svojoj je naravi tragično pjevanje.

Pathos koji ne niče samo iz sukoba Sokratove naravi sa zakonima koji ljudi poštuju, već i iz upućivanja na samoprosvjetljavanje, na onaj aspekt potrebitosti i nedostatka koji nagoni na filozofiranje – dopušta da se zapodjene ljubazno – prijateljski, uzgojni su – dialog ili – kako napomenimo – hvatanja za samu stvar Sokratovog nastojanja; da bi u sebi probudili onu iskru koja sama od sebe skoči i sobom se hrani (»Epist.« VII, 341 D – PLATO).

Govorenje i njegova nabijena opreka, opiranje na njega i time davaće njemu samome zamaha i težine, jest razgovor kao pročišćenje, krizno odvajanje i lučenje, pri provođenju razmatranih stvari. Tu je neophodan uživljaj, ili onaj stupanj razumjevanja gdje se sebe ne izostavlja, što u protivnom biva naivno (pa i vulgarno), već se voljnom apsorpcijom ta spoznajna žudnja pušta u odvijanje, da se u svojoj slobodi očituje. Fundamentalna potreba da se dode do najzbiljskih zbilje – očituje ideju filozofije koja se mora samoupučivanjem probudit i u toj svečanosti ( $\vartheta\epsilon\omega\rho\alpha$ ) motrilačkim zanosom ( $\Sigma\gamma\eta\Omega\psi\iota\Sigma$ ) biti u dodiru kako s Bogom, prirodom i svime što jest, tako i s iskonom ili istinom svega što jest.

Dijalogička se bit jezično utemeljuje kroz poetički (omogućujući) opstanak, kao ekstatički govor. Polažući sebi račune o tome kako se to uopće može istinski razgovarati ili – tome isto – dopustiti da ISTINA RAZGOVORA omogući progovaranje, onome kome je odlučnoстало do tog dobitka (zgode, a takav već napomenusno da po predisponiranosti (dorzrost) i žudnji (odnjegovanja pažnje) jest ὁ φίλος ο φός (koji voli mudrost); taj, da bi istinski stekao snagu za dijalog, mora se uteći svijetu na ono mjesto gdje se on radi, da bi na izvoru svega što biva pročistio svoja mnenja i oslobođio se tvrdokornih samorazumiljivosti, koje kao korov parazitiraju na pravoj životnosti.

Neizbjježnost filozofirajućeg trazi oslobadanje pred predrasudama tradicionalnih opterećenja i skrivanja pod plašt društvenih normi, pa i do destruiranja humanističkih zahtjeva, koji u naše doba, kao zasade dualizma racionalne metafizike, udržene s nedostatnim idealima prosvetiteljstva, haraju po kulturnom sektoru; prerađavajući se pod raznim vidovima. Tako se moraju susretati znamenja/upute na putu koje otkrivaju likove i obličja onog u govoru priopćivog, ukazujući na misao kao kategorijalnim materijalom (tvorivom) opisivanim stvar. ZNAKOVNI PUTOKAZI su misli koje imaju potrebu da sretnu putujućeg na taj način da jezili koji jest po tom naznačujućem, iznosi na vidjelo baš promišljenje onoga što čovjeku omogućuje da misli. Kada se, primjerice, razmišlja o mogućnosti opstanka transkozmičkog bitka ili ideje jednote koja istinom egzistira, u neočekivanoći tog apstraktnog jedinstva može nam iskrusiti nešto kao „bijesak evidencije“, koji bi, kroz odvijanje dijaloga ili putovanja razgovorom, mogao postati upućujuća potencija uz vredne same mislene-jezičke konstelacije, a da niggje „realno“ ne egzistira. No, ovaj odlikovani smisao govorenja uvodi u središte stvari tako da iznizista na znanju otkuda i kamo, te proizvodi – izvodi na vidjelo – imajući unaprijed za znanou: uvid i bit, ideju i pojmom stvari. Ono »unaprijed« nije ništa

drugo nego umijeće spoznавања gdje se zbiva razmahivanje poistovjećenja s idejom samom, kao i svega što jest, u jenom nastjedovanju (*MIMESIS*), dovodeći tim putem jezik do stojanja na rubu određene recepcije i »slike« svijeta. Taj govor, koji se sabira kako na svoj sopstveni temelj, na ono što ga pušta da jest, tako i na jestvo bića u cjelini; taj općenito sebe sabirajući i obznanjujući, »zborni« govor, grčka filozofija u svom vrhuncima (ἀκμή) imenuje: *λόγος*. Ono što označava njegovu nosivu snagu ili moć/mogućnost (δύναμις) jest specifična vrsta kosmičkih unutarsvjetskih bića, koja nadrastajući nešto samo ljudsko, a još nisu dospjela do božanskog – imaju naziv *Oι δαιμωνίες*. Daemoni ili djelatne moći, a nevidljive i neopipljive poput jezika, za grčko su produbljeno shvaćanje stvari – posrednici između ljudskog i božanskog svijeta, sinovi cjeline i potpunosti, kao i oskudice i ništavila. Pored Erosa koji goni na preporadajuće ispremještanje putem ljepote u ljepotu samu, Logos je takova vrt demona da već sam po sebi nosi svoju potpunu samodostatnost, kao i lišenost te potpunosti; sve do mogućnosti svoje demonske smrti, od sebe potpuno se udaljenog i otuđenog života. Tu bi negdje bio izvorni korišten dijalog, kao uzrasta i uzgoja putem logosa i njegovog zbiljanja, od razrastanja i širenja u njemu samom do neograničenih prostora iskona, te istom opadanju i porasta mržnje prema samodostatnoj upućenosti i njegova redukcija na spoljnju upotrebu vrijednosti, sredstvo koje komzumcijski znači i kao poslušna životinja upregnutu u jarim, istrajava u toj mržnji životarenja svoje zemaljske dane što teku u nepovrat (*animal rationale*).

Ova dialetika razgovora samog u sebi, pa u možda jednom specifičnom vidu preklapanje to dvoje pod isto – nosi žig našeg ljudskog opstanka položenog između neba i zemlje, tako da više-manje svi bivamo nalik jedni na druge, a s druge, opet, toliko sudbinski različiti i nedohvatljivi – da jedan pažljiv odnos (duh) otkriva u pomasovljenju i izbijanju ljudi jedan negativni i potpuno isključiv čin odgovaranja. Logos tijela ili tijelo koje logosom zbori (govor tijela), nije moguće slijediti bez oslobadanja bitka koji bistvuje na način onog tjelesnog. Oslobadanje onih potencija koje mogu probiti barijere supra-mentalnog ili tjelesnog, dovedenog do poistovjećivanja i ujedno razlikovanja spram kosmičkog tijela, može dovesti do ustanavljanja značaja onoga što kroz taj vid opstanka egzistira. Pomireni i usmjereni (odojeni) tom pretpostavkom, mi tek stupamo na područje govorenja istine tijela i onog tijelom UVIJETOVANOG.<sup>3</sup>

U ostavštini tekstova koji su pod raznim vidovima recepcija izvornog nauka Siddharthe Gautame Buddhe pisali njegovi nasljedovatelji i učenici, u zbirici (suttam) »rahitassa«, s temom »Anguttara-nihayo« IV, 45, sugovornik postavlja Usavršenom (Buddhi) pitanje da li je moguće, putujući svijetom, doznati, uvidjeti i doseći kraj, gdje više nema ni radanja ni starenja, ni nastanka i prestanka, ni smrti. Buddhin odgovor glasi na prvi pogled negativno, no upućuje: »...ali ne poričem da je moguće dokrajiti patnju a da se ne dosegne kraj svijeta, nego ukazujem na to da je upravo u ovom tijelu čiji je uzrast ograničen a spoznaju oskudna, sadržan svijet, pojava svijeta, dokončanje svijeta i put koji vodi dokončavanju svijeta«. Važnost njege tijela i njegovo NEZANEMARIVANJE progovara i u izreci indijskog tajnoznanstva u Katha upanišad, da bi se u tom prakticiranju povratno mogli raspoznati stupnjevi pređenog puta: »Iznad velikog uma jest nerazotkrivo, a nadilazno nerazotkrivom jest DUH-čovjek. Duh-čovjeka ne nadilazi ništa. To je krajnja međa i u hrvorni cilj« (III, 11). To skrovito kao priroda, koja u sebi voli to samoskrivanje, jest zakon manifestiranja koji je svezan s moćima uma (MAHAT, kao maha-buddhi). Njima suodređeno načelo koje se račvalo u razlog pojedinačne egzistencije (aham-kara) jastvo, i faktora zajedništva – um (buddhi), DUH-čovjeka (puruša): označava dobro samo ili životonošni horizont darodavnog Ishodišta egzistencije »za nas«. Priroda se ovdje želi ispremjestiti tako da se shvati u svojoj istovjetnosti sa svjetlošću bistvajućeg DUHA-čovjeka, a ne sa sebeskrivajućom podlogom moći klijanja i bujanja na svakovrsne strane, da bi se opet sve povuklo u nemoć ne-manifestiranog i čekalo sljedeću priliku, što se u ovakvoj preodžbi iskona življene načinje još i sigrište, završjela neobaveznost, MAYA, iluzija (in ludo exsistere).

»Tarni temelj u bogu«, kako je u svojim istraživanjima o biti ljudske slobode Schelling video tu prirodu, a Heraklit omfalički deskribirao kao samoljubivo zakrivljanje – po tom prastarom naziranju indijske upanišad, nadilazi diskurzivno mišljenje, a biva koordinirano emanativno sa svjetlosnim načelom duha-čovjeka (paruša) kao samodostatne supstancije; kako čovjekovog, tako i svog života naprosto.

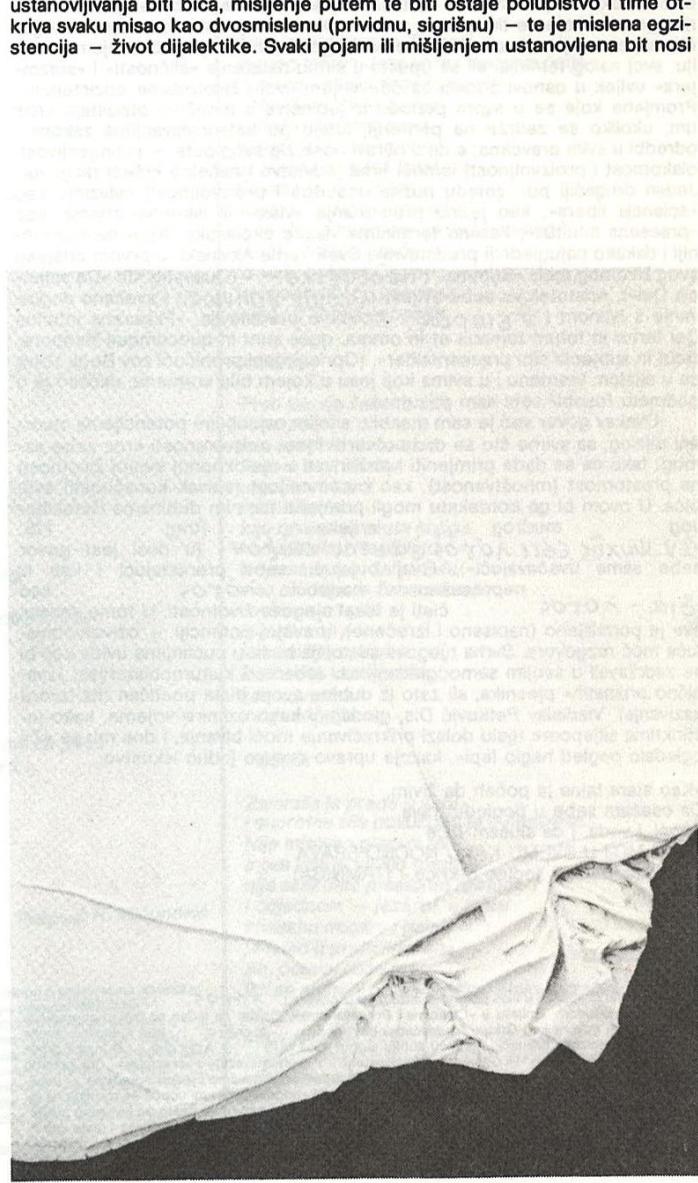
Iz ovake jedne pretpostavke (kao i dosega) slijedi govor o jeziku kao četvorodjelnom ustroju, gdje je tek četvrti dio dopao smrtnicima da njime razgovaraju. Svijseno biće čovjeka imade se spram jeziku tu odnositi kao spram konkretilizirane spoznaje i utjelovljujućeg znanja koje se njime može izraziti. Sve mogući i sveznujući proizvoditelj univerzuma, udjelio je blizima nepogrešivi i potpuni opseg znajnosti putem svoje moći (Tvarasam ketah saktih – Znak je gospodnji moći), tako da jezik prvo bitno nije (a može to postati) djelo ljudskog dogovora, već Božji dar. Riječi tako sadrže Božiju volju u obliku »moći da znače«, od koje ovisi to značenje. Hermeneutički moment razmatranja jezika sreće se u filozofiji jezika »Hyaya«, koja Boga deskribira kao zbiljski život što je »za nas« simbol svijesnog bića, a slažući se time – jezik biva zgoda onostranog započinjanja koji u upotrebi oživjava svoje porijeklo.<sup>4</sup>

Za Grke je govor smrtnika i Boga bio moguć isključivo putem *Múθos* – ὄχ (sage, kaže), dok su u držanju za riječ (preplitanjem imena i glagola), smrtnici sa smrtnicima saobraćali (razložnim zborenjima). Logos je tako bio događaj pripreman i odgojen u neposrednoj blizini besjede i pripovijesti. Homer pjeva o tome da »Πτεροεύτα προάγυδα« – krilate riječi jesu one koje potresaju i užnose srce i čud (θυμός) ljudstva, kao i riječi koje preliječu, izmišlu se, bježe preko ἐρκος ὅδοντων « – (ograđe Zubne) i samim bogovima (»Odis«, I 64). Istina jezika i jezik koji bi tu istinu da dovede u prisutnost, svakako da nakon par milenijuma racionalne toture zapadnjačke metafizike (u lošem smislu – kao tehnički okoštale kanonizacije gramatičke prema kategorijalnom primatu pojmove aparature), svakako da iznova postavlja pitanje po čemu je istina nešto takovo da se ne dodjeva i ne može biti u kaži/pripovijesti (μύθος). Nije li smišljanje, recimo kod platoških filozofija, putem identificiranja s idejama, kroz borbu za njihovo rasvjetljivo bistvo, posao proizvodnje jedne potpune i na vidjelo iznesene suštine svijeta, te predodžbeni moment njegove prezentirane slike – zapravo površni način opjevanja, po mjeri istine same, po kojoj bi, barem po intenciji, na vidjelo izlazile ideje cjeline svijeta i porijekla njegove bitnosti kao nužde, i sve to kao postupak dolaženja do mudrosti.

III je razgovor prostorno-vremenska stvar. Stvar tijela, stvar sopstvene odluke da se ta nezaustavljivost trenutačnosti preobrazи i pretoči, izvlačenjem iz tamnog krila egzistencije – preroperati biće riječi. Međutim, kada se govorom misli, a to je moguće tek razvijanjem daemonia dijaloga, ne može više biti riječi o nečemu što je historijski i kulturno uvjetovano, već o uvidu u samo jezgro i suće stvari. Ulijetati u bit neovisno o prostoru i vremenu, dakako, ako to ulijetanje uspije – po zahtijevu je takove naravi da se zblizi s naravljim bićem koja na tome mjestu jesu, a to je upravo intencionalna težnja svake prave filozofije. Očitost određenog stavka koji se iznosi na ovaj ili onaj način, već sobom nosi snagu prosvjetljenja i od sufluzorirajućeg se traži, zapravo, stanovita zainteresiranost pod jednim apriorijem otvorenosti i UNAPRIJED – SADRŽAVANJA istinskih prepostavki. Za to je potrebna »filozofska duša«. Ta duša traži slobodu bez granica, koja može prekoraci i prirodu i historijsko-kulturnim nabacnjima simbolski božji bitak, te može omogućiti jedan svijet, u kojem sve što jest, jest samo utoliko – ukoliko je Slobodno.

Razgovor (ΔΙΑΛΟΓΟΣ) znači prolaženje kroz ono sabirajuće stvari – ΛΟΓΟΣ, na taj način da se λέγεται u sebi razložilo. Ukoliko je biti na ljudski način isto što i biti dijalogičan, stoga jer je život sam »za nas« u sebi dijalog, tome je isto biti na filozofski način reflektiran i biti sebe-svjest dijalektike života. Utoliko je ona vezana uz postanje i uvidanje rodnog porijekla. Po Platonovom dijalektičkom shvaćanju, riječ je o »ΤΑ ΜΕΓΙΣΤΑ ΓΕΝΗ«, o najvišim rodovima, pri čemu se misli na ideju istovjetnosti i različitosti, na ideju kretanja i ideju mirovanja, te to nema ničeg zajedničkog sa pozitivno-znanstvenim shvaćanjem biologije, još manje pučkim predodžbama o roditeljicom i roditelju. Rod svih rođava se proizlazi iz onoga što daje, što rada, što je ono rodbinsko u svemu rođenom; za Platona ideja Dobra, koja je istovremeno ono Životodajno kao i ono Spasenosno. Da se te rođove prepozna u njihovoj rodnosti, potrebno je baviti se dijalektičkim vježbanjem, da bi se stiglo do geneze svega što jest, a to za Platona znači – demiurgički proizvesti svijet ili egzistencijalno dovesti u svezu radenje stvari s najdubljim pitanjem tubitka (čina navlastitog, autentičnog opstanka).

Praksologiski gledano – δύναμις τοῦ διαλεγόμενος /moć razgovaranja/ – upravo je zasnovana na omeđenju svakog od ideja bića, da bi se dalo sporazumjevati, te njihovih »tvoriva« ili »podloga«. Usmjerenje spram ustanavljanja biti bića, mišljenje putem te biti ostaje polubistvo i time otvara svaku misao kao dvosmislenu (prividnu, sigrišnu) – te je misljenje egzistencija – život dijalektike. Svaki pojam ili mišljenjem ustanovljena bit nosi



metasova adela, čehoslovečka

u sebi ono protivrječe da jest – ukoliko potječe iz bistva bića (Οὐτως οὐ), i da ujedno nije – ukoliko participira i odnosi se na bistvo ne-biće (Οὐκ οὐτως οὐ). Život mišljenja, kao njegovo dijalektičko kretanje kroz poziciju, negaciju, te negaciju one negacije kao novu poziciju – sama je jezgra bitne protivrječnosti i dvoosmisljenosti mišljenja samog, a ne mislećeg pojedinca. Ono stoga ne može da se zauštavi na jednom pojmu ili mislenom biti, već se ustanovljavanje mora kretati uvijek dalje, od pojma do pojma, i ne može mirovati sve dok se ne uspostavi beskonačna cjelina svih pojmovova (ΚΟΛΟΒΙΑ ΤΩΝ ΕΙΔΩΝ). Platon, koji je i njen začetnik i izumitelj, reći će da je to »na sama sveta pjesma« kojom se smjera na bit svake stvari. Za razliku od nezasnovanih pretpostavki koje su osobine sofistike, Platon nas upozorava na to što je dijalogika: »Shvat, daklem, da pod drugom domenom mišljenja (za razliku od sveg nefilosofiskog mišljenja) pomislijam ono što um sam dostiže svojom dijalektičkom moći ne uzimajući pretpostavke za počela, nego odista za pretpostavke kao stepenice i zaleta, da bi idući do onog bez-pretpostavnog na početku svega, ovo počelo dohvatio i držeći se redom svega onoga što iz njega i po njemu slijedi, da bi sišao opet do kraja a da uopće ne upotrijebi ništa osjetilnoga, nego da pojmovima samim kroz same pojmove i unutar samih pojmovova, stigneš pojmovima (vidovima) na kraj.« (»Res publica« 511 b-c).

Pojmovi ili imenovani pojnavi izgledi, vidovi bića, one su pretpostavke koje mišljenje propitujući sabire i istražuje im mogućnost stupanja u zajedništvo razlučujućih prema rodovima. Time se može ustanoviti »intelektualna diferencija« ili razlužđba u razabirajućem pojmanju bistvenosti izvornog uvida koji istražuje samu narav stvari i dvojbenost pozitivno-negativne naravi diskurzivnog i pojmovnog mišljenja.<sup>5</sup> Ljudskome domišljanju načelno je strana ova istina sama, jer svojom snagom i velebnosću nadilazi i bistro uređujući tvoreći ga. Ona se može velikim naporom i uz dugi vremena, sagledati samo izgrađenim duhom, koji se radi iz dodira uma i bitka, te time razlikuje sposobnost univerzalnog i kauzalnog diskurzivnog mišljenja, od spoznaje koja je u istome s onim spoznanim smješta i neposredovano.

Samo razdvajajuće i posredujuće (diskurzivno) mišljenje, koje je možda najbolje okarakterizirao Kant, da se: »Odvija posredstvom pojnova kao oznaka predmeta, daklem posredstvom samih predikata«; u vremenskom promicanju ima svoju najveću ulogu u sredovanju RELACIONALNOSTI EIDOZA. Relacionalnost, odnosnost NIKADA NE GOVORI O BIĆU UZETOM PO SEBI (Καθ' αὐτὸν), već tek o biću u odnosu i s obzirom na drugo (Πρὸς ὅτερον); (Aristotel, »Categoriae« VII, »Metaphysica« V, 15). U takvom pristupu mišljenja moguće je proizvodnje hiljadu i hiljadu relacija, da se jedan pojam bezbrojno mnogo puta učini ne-biće, tako da je množina ne-biće uvijek veća (načelno bezogranična) od mnogo bića koje se tim putem sačine. Okrenuto prema bezbrojnim mogućim aspektiranjima kao odnos prema drugome, mišljenje gubi svoju nit vodilju, svoj nalog temelja, ali se upušta u širinu nalaženja »sličnosti« i »srazmjerja« uvijek u osnovi žudeći za očuvanjem svoje životodajne egzistencije. Promjene koje se u svom pohodu iz jedinstva u mnoštvo otpuštaju kroz um, ukoliko se zadrže na periferiji, lutaju po ustanovljivanjima zakona i odredi u svim pravcima; a da u naravi nose žig svog puta – promjenjivost, olakotnost i proizvoljnost, lomeći time jedinstvo i načelno kršeći razgovor. Jedan drugačiji put između nužne dosudbe i proizvoljnosti nalazimo kao »scienza libera«, kao jedno pred-znanje »visio« ili iskustvo znanja, kao »praesens intuitus«, kazano terminima visoke skolastike. Njen najfilozofičniji i dakako najugledniji predstavnik, Sveti Toma Akvinski, u prvom odsjeku svog životnog djela »Summa theologiae« (»Quaestio XIV« »De scientia Dei«), Aristotelovu sebe-svijest (ΨΥΧΗΣ ΟΥΓΗΣ) i svečano dodiranje s istinom (ΘΕΩΡΙΑ) ovakvo predstavlja: »Praesens intuitus Dei fertur in totum tempus et in omnia, quae sunt in quocumque tempore, sicut in subjecta sibi praesentaliter.« (Oprisutnjeni proničući zov Boga zbiva se u cijelom vremenu i u svima koji jesu u kojem bilo vremenu, ukoliko je u podmetu /osobi/ sebi sam prisutan).

Ovakav govor već je sam u sebi u svojim najdubljim potencijama otvoreni dijalog, sa svime što se dade otvoriti i jest u otvorenosti kroz sebe samog; tako da se dade primjeniti i proširivati u cijelokupnoj svojoj životnosti na prostornost (mnoštvenost), kao i vremenitost (stavak konačnosti) svih bića. U ovom bi ga kontekstu mogli primjeriti tamnim dubinama Heraklitovog mudrog izriječka (trag 115: »Ἐν ψυχῇ εἴτι λόγος ἐδύτον αὐθέντον« (u duši jest govor sebe sama uvećavajući)). Ovaj bujajući, sebe prerastajući i kao iz nepresušno nadirući λόγος, kao

Siak - λόγος čisti je ideal njegove životnosti. U tome smislu, sve je pominjeno (napisano i izrečeno), u svojoj potenciji – oživotvoravajuća moć razgovora. Svrha njegova sastojala bi se u pucanjima uvida koji bi se zadržavali u svojim samooigledanjima. Jedan od kulturnohistorijski »zvanično priznatih« pjesnika, ali zato iz dubine svoje duše poetičan (na izvoru kazivanja), Vladislav Petković Dis, gledajući kako uzimire vrijeme, kako intimirajući slijepome tijelu dolazi prikrčavanje moći bivanja, i dok mu se »Za ogledalo pogled naglo lepi«, kazuje upravo ovakvo jedno iskustvo:

»Kao stara tajna ja počeh da živim,  
Da osećam sebe u pogledu trava  
I noći, i voda, i da slušam biće  
I DUH MOJ U SVEMU KAKO NOĆNO SPAVA  
Ko jedina pesma, jedino otkriće.« (TAMNICA)

Napomene: 1 Imajući u vidu pomnu analizu mjesto govora (λόγος) kod Heraklita: »...govu vezu s dosudom, iznijetu u »Člancima i Predavanjima«, čini se da jedan na izgled sporadičan osvrt na značaj govora kod Grka u istumačenju biti i pojma φύσης kod Aristotela, može jezgovrili i preciznije naznačiti njegovu dubulu ulogu: »Sto kaže λόγος! U jeziku grčke matematike znači riječ »λόγος« – isto to što i »odnos (veza)« i »srazmjerja«, mi kažemo »analognija«, a prevedimo »slaganje« (odgovaranje, podudarnost) i mislimo i jednu određeno – uobičajenu sreznju, odnosno jednu sreznju sreznju; kod »odgovaranja« mi uopće ne mislimo na jezik i govor. Matematička jezička upotreba, djelimično i filozofska, potvrđuje nešto od izvornog značenja λόγος, jer λόγος pripada u λέγεται, a ovo kaže i jeste ista riječ kao i naše »čitati« – brati grožde, brati klasic, sakupljati (sabirati-sammeln). Samo, još ništa nije dobiojeno kad se utvrdi da λέγεται znači »čitati«, te se može još uvijek, nasuprot točnom upućivanju, korijenito značenje, BITNI sadržaj grčke riječi pogrešno shvatiti i pojam LOGOSA u onom

dosad uobičajenom smislu krivo protumačiti. »Čitati«, probirati kaže: više rasutog skupiti na jedno i ovo jedno istovremeno pridonijeti i pristaviti (Τα ράτα) kuda? U neskriveno prilastovanje (Τα ρουγά = Οὐρία [άπονος α]) λέγεται – ne jedno skupa i ovo skupljeno to jest osobito pridonijeti prisutima – kaže isto kao: pred skrivenim učiniti otkriveno, a ono se u svome prisustvu daje pokazati. (Martin Heidegger: »Vom Wesen und Begriff der Physis«, Aristoteles, Physik B, 1, u »Wegmayern« (Gesamtausgabe Band 9), str. 348/349, Frankfurt am Main 1976). Ukoliko pokusavamo predmetljivo sami kao zgoljni riječ, kao značenjski karakter označenog, onda ne možemo izbjegći pogibelj da nam se kao kod heraklitova iščezne u stalnom protoku svega (παντα ῥεῖ) i u vječitoj promjeni svega sa svim bitno – ništa ne kazuje, izravno odvođeći u potpunu SKEPSU i SFISTIKU, što je već jednom bio predmet najčešće Platonove (»Kratil«, »Sofist«, »Protagona« i Aristotelove (»Metafizika«, »O pobijenju sofiste«) kritike.

2. Najviši princip koga se znajnost »po sebi« dodjeda i izlaže, Aristotel nam prezentira kao βεβαιωτατή αρχή, najvršće počelo (»Metaph.« I, 3 1005 12), sa-brano ga izviđaći u ONO ISTO koje nema moć da otpočekne slobodnu pripadu i ne pripada istome, s obzirom na sebe sama. Spojena riječ (οὐντότοις) kao kroz sebe isto sa samom sobom, kao ne-drugim po istome, jest moć slobode istovjetnosti svog sopstvenog i jedinstvenog opstanka po sebi samome. Dakako, težnja riječi kao drugobilna istina same, po svojoj moći i mogućnosti, TRAŽI promjenu, napuštajući BITAKO ZAZBILJNOSTU u njegove potencije. Razvoj, kao i raspadanje RIJEĆI na LOGIČKO MIŠLJENJE, s jedne strane, te na MATERIJU, all i MATERIJAL (tvoriva), s druge, sa svim »nerješivim« dualističkim posljedicama, može se u svom zacičeljenju potražiti na nižoj razini, promatrajući njegove udese PROMJENA, OBRATA; ukoliko zajedništuju s butkom i po svome blistvenom ga sadržaju nose, tako da je punina ONOG GOVORNOG već unaprijed bilo kojem razvoju spram pojavnog (materializirana svijest) kao i u izvornoj sabrnosti svih dualnosti fenomenalne svijesti. Protofilozofski pojam slobode i slobodnjaka (ορεγύηθος) u »Metaphysica« A., 2, 982 26, Aristotel zasniva na svačanju cjele težine opstanka na sebe samoga i bivanja SEBE RADI (ο αὐτοῦ εὐεκεκα) kao samosvrhe. Ova samosvrha iz jedne fenomenalno intonirane političke svijesti redovito se karakterizira kao »egoizam« ili »gradjanska udobnost«, ne obazirući se na pretpostavku u kojoj je Aristotel fundira. U »Politica« I, 5 1254 20 – 23, smatrali su da je svrha rata u miru i blegotanju, a svrha vjećje države u osiguravanju mira i dokolice za pojedinačnog čovjeka, kaže: »Jest, naime, po naravi rob (φύγεις δοῦλος) onaj tko može biti od drugoga (a zato i jest od drugoga) i tko zajedništvo s govorom (οἱ κοινωνίων λόγος) toliko da ga čuje, ali ga nema (ne drži μη ἔχειν). Rob i slobodan, može se ovđe biti samo kao bilje »logičke« ili umne zadržnice, koja je pretpostavka »Politike«. Osvlačujući po strani veze s faktičkim, »historijskim« ropstvom, kao produktom ratnih, ekonomijskih i drugih odnosa, sloboda se u predsjedničnom i pred-političkom smislu, mora moći izvorno pokazati kao usaglašenost umnosti i zbiljnosti egzistencije; u faktičtu spajajući egzistirajući i onog što egzistenciju nosi – egzistentnog, izvornih usaglašenosti suprotnosti svjetla i tame, po sebi dobrog i za sebe – rđavog temelja u podraženom ARCHEUSU tečnosti.

3 Uz ovu tematiku uputan je članak Marijana Cipre: »Švi Aurobindo put integralne yoge« (»Pitanja«, Zgb 1975), kao i »Essays on Yoga«, Svi Aurobindo (Pondicherry 1965).

4 Usporedi knjigu: »Indijska filozofija jezika« R. C. Pandeya, prijevod Rade Ivecović, Bgd (poglavlje VI i dalje).

5 Po osnovno poštenje istraživača filozofskih dosega, odsudno je uočiti staru razliku razuma (λόγος, ratio), i uma (λόγος, νόος/intellectus), koji se često samozamjivo svode pod isto. S obzirom na potencije duševnosti, razum je zahvatnje i očitovanje jednog – kao nećeg drugog ili jednog prema nečem drugom, a njegove su uzorite norme i kanoni – detiniranje i dokazivanje. Kod Aristotela, primjereno mu je dolje slizogimica (suračun), gdje on kroz prethodno izlaženje iz sebe (premissa) zadržava ime u tom odvajajući u svezi s posrednikom (terminus medius), i u toj ne-rezvodnosti ostali mu je u zaključku (conclusio).

Ono što, dalje od razumijevanja, shvaša i dodiruje ono jedinstveno u njegovoj osebujnosti, jest um. Niti restvarejući (divisio), niti podvajajući (diversio) ono dohvaćeno, um ulazi kao snaga za umjeno (stoga je nužno intuirati od lat.: »intus ire«), priliježe i prožima se kao umnja (missio), s istim se polstvajući i time čitajući očitije, kakovo i što je u svojoj nutrini i stoga Intelekt od lat.: »intus legere«.

Razum, kao u sebi rastvoren u podvojeni um, rastavljen u dvojstvo (διαρροή), jest neko razudbeni i raštrkan (discursus) zahvaćenje. Njegov bi učinak djelovanja bio definicija i dobar u isporuci građenja sistema znanosti. Za razliku od njega, um je unutarnje i sabrano (intuitum) zahvaćenje, te kao njegovo začinjanje porada budnost znamenarnog, to je njegov plod ono »očiteno« (intellectus) kao im-znamen. Ovo očitavajući i pročujući djevljanje um je pjesnikovnje od ikona.

Ovakva vrst blostovanja, kao pjesnikovanje, prethodi svakoj racionalno sredenoj i dogovoljenoj znanosti, njenoj definiranosti i dokažljivosti, jer joj je unaprijed kao lini – ideja, procućeni pojma-znamen; ili, kako bi to Kant rekao, »moć principa«.

Kroz imenovanju privoditi i putem govora to privodenje provoditi (proizvoditi, ispjevati) – jest ustanovljivti bivstva, starija od svega starog i novija od svega novog u drugu svjetlost, kosmičnost (uređenost) i preko – kosmičnosti. Jezik tad postaje – u tom sebe raskrivajućem okružju punine vasiljene – kako kaže Heidegger – »kuća bitka«, i njegovatelji njegovih i čuvari »pastiri«. Tu, pak, stupa na djelo moć uvjerenja ili iskušavanje snage pretpostavki koje održava volju. Voljenost i uzdanje, udruženi s djelima uma (pjesnikovanje kao raskrivanje i očitovanje), otvaraju teksto mjesto za odlučnost.

Raz-luka i raz-diova zbivaju se u razgovoru kao sučeljujuće izgovaranju (dopuštanju da riječ obujmi i iznese što u njoj »čudi«) moći svjetlost, sačinjanih (ispjevanjem) i podržavanih voljom.

Izraz je stoga moći i mogućnost (potenciranja) razgovora – jedinstvena kritika (iz slijeske i stjevana, naprijed liskana uvid-odlučka), ili ono što smo predajom dobili naznačeno kao pravna filozofija, ili metafizika. Uvid-odlučka podrazumljuje intelektualnu intuiciju (usebno kretanje percepcija izvršavanja i očitovanja), podržanu voljom koja u svezi s njome porada moć, uvečavajući i oplođujući se na sve to višem stupnju (λόγος γενεματικός).

Uvid, gdje se vidić i ono videojno jedno – jest ona djevljovna moć, koja je u život svezi kako s događanjem odluke o rješenju (ideji), tako i načinom onoga biti, kao i onog – ne biti.

Odbacivanje i odustajanje od una podržanog života voljnicištu jest čista nemogućnost (impossibilitas mera), kao protiv-rješenje sebi samome; te vodi u nešto vazduzno i oprečno (absurdum-contradiccio sul). Ona je izraz nepročišćenog razuma, podržanog raštrkanim strastima, ali također nagoni na filosofiranje, budeći velikog daemona dialoga, te su kod Platona prisutni i sofisti kao prijatelji (Οἱ σοφοί).

Za ovu tematiku primjerena je razradba u knjizi »Metamorfoze metafizike« M. Cipre, str. 77-8, 84-5, 157-161, 278-281.



botelho manuel, portugal